



SUVISED AIALINNUD

JA NENDE ABISTAMINE



EESTI ORNITOLOOGIAÜHING



SISSEJUHATUS

Pärast pikka talve on esimese kuldnoka koh-tamine ilmselt üks oodatuid sündmusi. Selleks et linnud kodu ümbrusesse ka pike-malt peatuma ja pesitsema jääksid ning peale kuldnoka ja rasvatihase teisigi liike näha oleks, saab paljugi ära teha. Ilmselt on enamik inimesi meisterdanud kuldnoka või tihase pesakasti. Kuid pesakasti või -alust on võimalik teha ka pääsukestele, linavästri-kule, kärbsenäpile ja isegi mõnele öökullile või toonekurele. On ka hulk muid nippe, kuidas lindude pesitsusolusid parandada.

Lisaks silma- ja kõrvailu pakkumisele on lindudest kasu ka aiapidajale. Näiteks sööb üks tihasepere ära mitukümmend tuhat putukat ja röövikut, kellest paljud on aiakahjurid. Rästad armastavad aga tiguseid. Sääskedest ja kärbestest aitavad meil vabaneda pääsukesed. Suutsu-pääsukese pesakond pistab nahka koguni sada tuhat putukat!

PESITSUSOLUDE PARANDAMINE

Mida metsikum ja mitmekesisem on koduümbrus, seda kirevam elu seal kihab. Sileda muruga lagedast iluaiast leiab linnud vaid mõne ussikesi. Kuid tal on vaja kohta pesa ehitamiseks ja piisavalt toitu poegade üleskasvatami-seks. Sellele saab ka inimene pisut kaasa aidata.

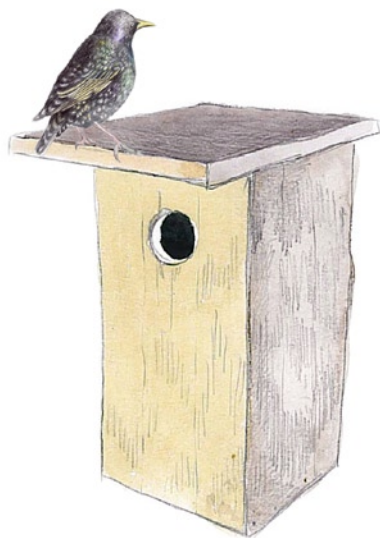
Lindudele meeldivad vanad puud. Neis tekib pesitsemiseks looduslikke õõnsusi ning koorepragudes ja mädapuidus leidub hulganisti süüa. Eriti head on selles mõttes pärnad, aga ka vanad tammed, vahtrad ja õunapuud.

Lindudele meeldivad ka pöösad ja hekid. Neisse on hea pesa peita või ise varjuda, pöõsaaluste kõdus on aga toiduks palju putukaid ja ussikesi. Nii puud kui pöösad võiksid paikneda rühmadena ja vahelduda lagedate aladega. Eriti mõnusad on tihedad elupuud, kadakad ja kuused või kuuse-hekid. Head kaitset pakuvad asteldega puud-pöösad ning tihedamad ronitaimed. Pöösaid võib ka kärpida, et need tihedamaks kasvaks. Aeda koris-

tades jäta põõsaalused riisumata, oksad aga aianurka hunnikusse. Selline risuhunnik on hea pesitsuskoht. Ka hõredam puuriit pakub lindudele pesitsusvõimalust.

Kindlasti ei meeldi lindudele muru, aiamaa ja puude mürgitamine ega kemikaalide kasutamine. See vähendab nende toiduks olevate putukate hulka. Selle asemel võiks proovida just rohkem linde aeda pesitsema meelitada, et nad kahjurid nahka paneksid.

Lindudele meeldivaks lisandiks aias on veekauss, kus nad saavad end pesta ja janu kustutada. Selleks sobib madal laugete servadega anum.



Kinnine pesakast suluspesitsejatele lindudele: kuldnokk, tihased, varblased, must-kärbsenäpp, väänkael, puukoristaja, värbkakk, lepalind.

PESAKASTID

► KELLELE JA MILLEKS?

Pesakasti ülespanek on kindlasti üks tuntumaid viise lindude kodu juurde meelitamiseks. Alguse on see komme saanud inimeste himust lindude munade järele. Eelmisel sajandil pandi pesakaste aga hulganisti üles metsadesse, et linnud aitaksid vähendada puidukahjurite hulka. Praegu ehitatakse pesakaste enamasti siiski selleks, et kodu juures tegutsevad linnud silmale ja kõrvale rõõmu pakuksid.

Kõige tavalisemad kinnised pesakastid on mõeldud nn **suluspesitsejatele lindudele**. Looduslikult elavad need liigid puuõõnsustes ja -pragudes või ehitiste ja muude rajatiste uuretes. Ainus, kes suudab endale ise pesaõõnsuse rajada, on meil rähn. Ülejäänud peavad kasutama looduslikke õõnsusi või rähnide vanu kortereid. Neile saabki appi tulla inimene oma pesakastiga. Tuntumad suluspesitsejad on kuldnokk ja rasvatihane, sagedasemad veel teised tihased, must-kärbsenäpp ja varblased, veekogude

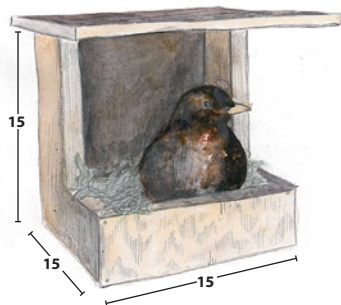
ääres sõtkas ja jääkoskel. Eestis võib kinniseid pesakaste asustada peaaegu 30 linnuliiki. Peale lindude võib neis pesitsemas leida oravaid, hiiri ja nahkhiiri ning herilasi jt putukaid. Need leiavad kasutust talvelgi – mõnele linnule ööbimispaigana, teisele toidulaona.

Vähem tuntud on **avatud pesakastid**, kus augukese asemel on pool sein lahti. Neis leiavad endale pesakoha nn **poolsuluspesitsejad linnud**, kes tahavad, et peakohal oleks katus ja ümber pisut tuulevarju. Looduslikult pesitsevad need liigid hoonete ja muude rajatiste õnarustes, sageli aga näiteks puuriidas või koguni vana auto kapoti all. Neile mõeldud pesakastides on tavalisemad asukad linavästrik, hall-kärbsenäpp, muusträstas ja aed-lepalind, aga kasti saab teha ka näiteks tuuletallajale.

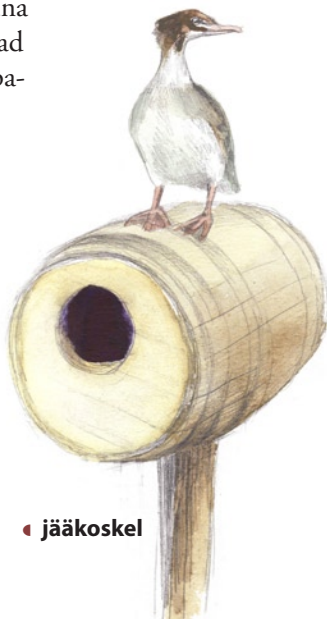
► PESAKASTI MEISTERDAMINE

Pesakaste on võimalik aastaringi osta peaaegu igast aia- ja ehituspoest ning isegi mõnest toidupoest. Enamasti sobivad need tihase- ja kuldnokasuurustele lindudele. Suurema valiku eri liikidele leiab kindlasti mõnest internetipoest. Pesakasti ostmisel tuleks silmas pidada samu asju, mida ise meisterdades – et kast ja ava oleksid piisavalt suured, kast tugev, vastupidav ja lahtikäiv ning poleks liialt kaunistatud ega viimistletud. Kui poest võib leida ka täiesti kõlbmatuid pesakaste, siis ise meisterdades ja siinseid juhiseid järgides on peaaegu kindel, et mõni lind selle ka omaks võtab.

Ei ole olemas pesakasti, mis sobiks kõigile lindudele. Nii nagu on väga erinevad lindude kehamõõtmed, on erineva suurusega ka nende kodud – ikka väiksemale väiksem ja suuremale suurem. Kuigi pesakasti mõõtmed on juhistes sageli esitatud iga liigi kohta millimeetri täpsusega, on need

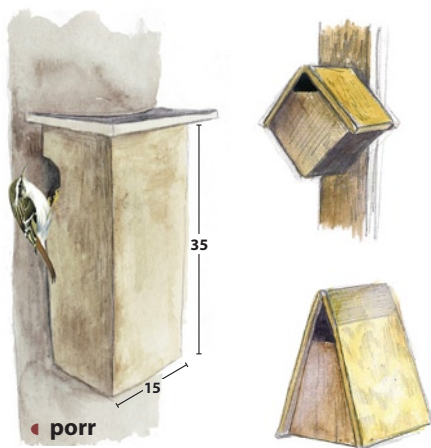


Avatud pesakast poolsuluspesitsejatele lindudele: muusträstas, lepalind, punarind, linavästrik, hall-kärbsenäpp. (joonistel on kasti ligikaudsed välismõõdud)



• jääkoskel

siiski vaid ligikaudsed. Looduses ei leidu ju kahte täpselt ühesugust oksaauku või puuõõnsust. Kes tegelikult kasti elama asub, see selgub ikka alles kevadel. Pealegi võivad omanikud ka vahetuda. Pole harv, et märtis asub pesakasti tihane, aprillis ajab ta sealt välja kuldnokk ning viimase omakorda alles mais meile saabuv piiritaja.



Linnud on pesakasti värvuse, kuju ja isegi suuruse suhtes üsna vähenõudlikud. Näiteks rasvatihane ja varblased pesitsevad isegi aiapostides, elektrikappides, tänavavalgustuse kuplites jm. Siiski on igal liigil oma eelistused, eriti mis puudutab lennuava läbimõõtu ja kasti põhja suurust. Kuigi katsetada võib peaaegu igasuguste materjalide ja vormidega, võiks pesakast siiski olla võimalikult looduslähedane ja ilma liigsete lisanditeta.

» JUHISED

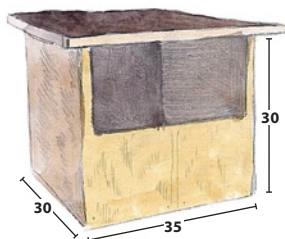
Lindudele sobiv pesakast võib olla igasuguse kujuga ja mis tahes materjalist. Kõige olulisem on, et pesakoht oleks ilmastikukindel ja peaks vastu terve pesitsusaja (mõned liigid võivad suve jooksul pesitseda isegi kolm korda!) ega puruneks just siis, kui pesas on munad või pojad. Samuti võiks ta vastu pidada pesaröövlitele.

Kui soovite, et pesakast kestaks aastaid, tuleb see teha tugev ja vastupidav. Enamik pesakasti ehitamise juhistest ongi mõeldud selle eluea pikendamiseks.

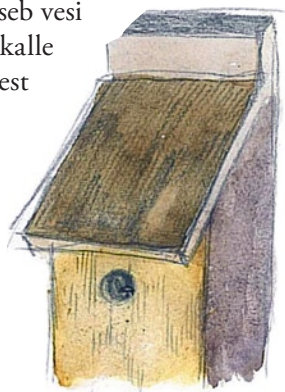
Järgnev on küll suuniseks kinniste pesakastide meisterdamisel, kuid avatud pesakastide puhul tuleb materjali, tugevuse jms juures järgida samu põhimõtteid.

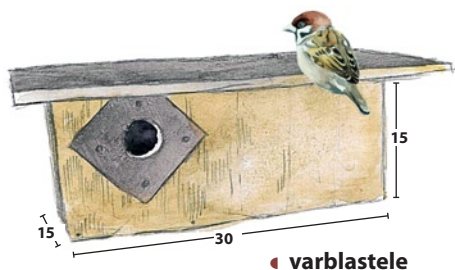


• tuuletallaja



- Pesakasti **materjaliks** vali vähemalt 2 cm paksused laud. Vastupidavam on okaspuulaud, kuid selle juures tuleb jälgida, et ta vaiku ei ajaks. Kasuta kuivi laudu, sest märg materjal praguneb ja kaardub kuivamisel. Paigalda laud aastarõngaste kaarega sisepoole, nii ei kaardu laud servast lahti. Pesakasti võib teha ka kunstlikest materjalidest.
- Pesakasti **välimine pool** võib olla sile või hõõveldatud, kuid **sisemine pool** peab kindlasti olema kare. Pesast väljumiseks peavad pojad ronima avani mööda kasti seina ja libe või tahapoole kaldus kast võib muutuda neile lõksuks.
- **Põhi** löö kasti seinte vahele, mitte alla. Nii püsib see kindlalt, vesi ei mädanda seda ega imbu pesakasti sisse. Põhja võid puurida ka mõned väiksemad augud pesakasti õhutamiseks.
- **Katus** tee kumerast servalauast või kaldu. Nii jookseb vesi sellelt kiiremini maha ja kast säilib kauem. Katuse kalle võiks olla ettepoole: see kaitseb pisut pesaröövlite eest ja vesi ei mädanda kasti tagakülge. Lameda katuse korral tuleks pesakast paigaldada pisut ettepoole kaldu. Katus võiks ulatuda üle kasti servade, eest vähemalt 5 cm, külgedelt vähem. Katuse võib katta ka tõrvapapi või plekiga, värvida või töödelda loodussõbraliku kaitsevahendiga. Viimast võib teha ka kasti külgedega.
- **Pesaava** kuju ja asetus ei ole linnule kuigi oluline. See võib olla ümar, kolm- või nelinurkne, paikneda vastu katust, kasti keskjoonel või ühes servas. Ava peab olema kasti ülaosas, et selle alla jääks piisavalt ruumi pesale.
- Tee kastile **lahtikäiv katus või sein**. Seda on vaja pesakasti puhastamiseks. Selleks võid lüüa nt katuse siseküljele klotsi, mis tihedalt vastu külgi hoiab, teha katuse või külje hingedega vms. Peaasi, et see ka kindlalt kinni püsib.
- Kasti sisse jäävad või tekkivad **lõhed ja praod** tihenda puupilbaste või saviga, sest pragudega maja lindudele eriti ei meeldi.



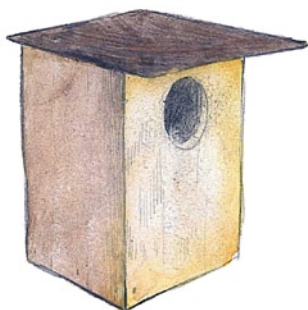


■ varblastele

- Ära pane pesakastile **istepulka**. Lindudele seda vaja ei ole, kuid kassidele ja teistele röövlitele on see hea toetuspunkt.
- Ära **värvi** pesakasti seinu. See teeb kasti umbseks ja ka niiskus ei pääse hästi välja. Uus kakkudele mõeldud kast soovitatakse aga tumedaks teha, hõõrudes seda näiteks poriga.
- Tee pesakastile **kinnitused** selle ülespanekuks. Selleks võib olla tagaküljele löödud laud, traadi kinnitamise kohad vm.

- Linnu kodu võib teha ka õõnsast puupakust. Seda nimetatakse pesapakuks. Selle tegemisel tuleb samuti jälgida, et põhi oleks kindlalt all ja katus peal.

- Välismaal ja Eestiski on üha enam levinud kunstmaterjalist pesakastid, nt saepuru, savi ja betooni segust nn Schwegleri kastid. Need kestavad aastakümneid. Tehakse koguni spetsiaalseid pesaplokke ja katusekivisid, mida saab maja ehitamisel kasutada. Kunstmaterjalist maja võid proovida isegi teha, nt savist lillepotist. Ära ainult unusta selle sisekülge karedaks teha!



Suurematele suluspesitsejatele:
kodukakk, händkakk, sõtkas, jääkoskel, hakk, õõnetuvi, siniraag

■ PESAKASTI MÕÕDUD

Nagu eespool öeldud, on juhistes pesakastide mõõdud vaid ligikaudsed ja linn otsustab ise, milline kast talle meeldib. Kindla peale minekuks võib väikestele lindudele teha kasti, mille lennuava läbimõõt on umbes 3 cm ja põhja sisekülge 10 cm, kuldnokasuurustele lindudele vastavalt 5 ja 15 cm.

Liik	Põhja sise- mõõt (cm)	Kasti sise- kõrgus (cm)	Lennuava laius (cm)	Kasti kõrgus maast (m)
Salu-, põhja-, sini- ja tutt- tihane, must-kärbsenäpp	10×10	15–25	3	2–3
Rasvatihane, puukoristaja, väänkael, varblased	12×12	20–30	3–4	2–3
Kuldnokk, aed-lepalind, värbkakk	15×15	25–35	5	3–6
Kodukakk, hakk, sõtkas	25×25	40–60	10–13	>4
Händkakk, jääkoskel	>35	>60	>15	



PAIGUTAMINE

Lindude **pesakaste võib üles panna igal ajal**. Eri liigid alustavad pesitsemist eri ajal ja mitmed liigid pesitsevad suve jooksul ka kaks või kolm korda, valides igaks korraks sageli uue kasti. Kui esimesel aastal kast siiski tühjaks jääb, ei maksa seda kohe maha võtta, sest sageli asustataksegi uus pesakast alles teisel aastal. Kui see aga mitu aastat tühi on, tuleks asukohta vahetada.

Pesakasti võib panna puu või teiba otsa või lüüa hoone külge. Kast peab olema **kõvasti kinni**, et ta alla ei kukuks, kuid ühtlasi eemaldatav, et seda oleks võimalik puhastada või asukohta vahetada. Hoone või teiba

külge saab kasti lüüa naeltega, kuid puu otsa tuleks see panna puud vigastamata nõõri või traadiga või riputada tugevama oksatüüka otsa.

Pesakast peab olema kas **püsti või ettepoole kaldu**, kindlasti mitte tahapoole. Lennuava võiks avaneda lõunasse või itta, kindlasti mitte põhja ega selles paigas valitsevate tuulte suunas.

Kast paigalda **poolvarju**, nii et päike sellele pidevalt peale ei paistaks. Ka päris tiheda puu või põõsa sees ei taha pesakastilinnud pesitseda. Kast võiks olla kas puutüvel või võra hõredamas kohas. Pesaava ette peab jääma avatud ruumi, et lind saaks pesale lennata.

Pesakasti võib ehitada ka hoone välisseina siseküljele. Nt võib pööningu otsaseina teha paraja suurusega auga ja ehitada sissepoole pesakasti. Selline pesakast peab väga kaua vastu.

Pesakasti **kõrgus** maapinnast ei ole lindudele eriti oluline. Üldiselt tahavad väiksemad linnud pesitseda madalamal ja suuremad kõrgemal. Tihasesuurustele lindudele ja avatud kastidele on sobivaks kõrguseks maapinnast umbes 2–4 m, kuld-nokale ja temast suurematele lindudele 3–6 m. Pääsukeste ja piiritaja pesad ja alused tuleb aga kindlasti panna räästa lähedusse.

Kuldnoka, varblase ja piiritaja pesakastid võivad **paikneda** lähestikku või isegi ühel puul mitu tükki. Tihased ja enamik teisi linde oma liigikaas-lasi väga lähedal näha ei taha ja vajavad suuremat territooriumi. Nende pesade vahe võiks olla aias vähemalt 20 m, metsas isegi 50 m. Kõige parem on teha pesakaste eri liikidele, siis ei häiri elanikud üksteist ja on endal ka põnevam.

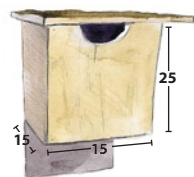
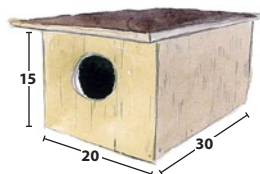
Pesamaterjali pole üldiselt mõtet lindudele kasti panna, nad tahavad seda ise valida. Vaid kakkudele soovitatakse kasti põhja panna peotäis saepuru või laaste, sest ise nad pesamaterjali ei kasuta ja nii võivad munad põhjas veerema hakata.

HOOLDAMINE

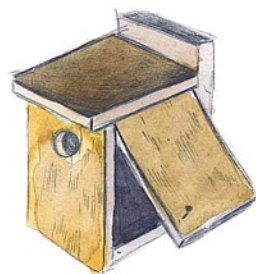
Linnud ise oma pesakaste kuigi hoolsalt ei puhasta, vaid toovad enamasti uue pesamaterjali vanale peale. Vanasse pessa asuvad aga elama igasugused parasiidid, kes järgmisel aastal linde kurnavad. Pesakastis võib olla ka vana herilasepesa või mõne looma toiduvaru. Peale selle hoiab vana pesamaterjal niiskust ja mädandab kasti. Seetõttu tuleks kord aastas pesakaste puhastada. Kõige parem on seda teha enne pesitsushooaega veebruaris või märtsis, kakukastide puhul isegi varem. Igal juhul tuleb enne veenduda, et keegi seda juba asustanud pole. Puhastamiseks tuleb vana sodi kastist lihtsalt välja visata ja kast puhtaks pühkida.



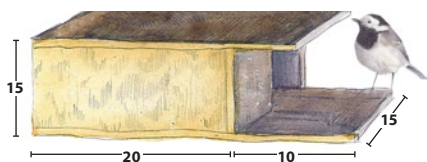
piiritajale



räästapääsukesele



Üle tuleb vaadata ka kasti seisukord ja kinnitused ning parandada tekkinud praod ja vigastused. Jälgi ka, et traadid või muud osad puu sisse ei kasvaks.

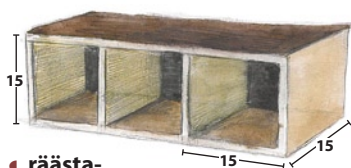


linavästrikuule

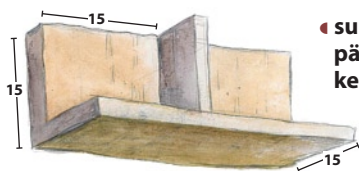
PESAALUSED

Peale pesakastide ehitamise on ka muid võimalusi linde pesakoha loomisel abistada. Kõige tuntum võte on ilmselt **valge-toonekurele** vankriratta või aluse paigutamine maja katusele või puu otsa. Selle juures tuleb aga arvestada, et suurem toonekure pesa võib läbivettinult terve tonni kaaluda ja sellele vastav peab olema ka pesaaluse tugevus.

Väga lihtne on seevastu aidata **pääsukesi**. Neile piisab räästa alla liistu või laua kinnitamisest, mis sellele ehitatavat pesa toetab (räästapääsukele õue, suitsupääsukele hoonesse või varju-alusesse). Suitsupääsukele võib seinalle kinnitada ka väikese korvikese või kas või kilukarbi või teha avatud esiküljega kastike. Välismaal on populaarsed ka pääsukeste tehispesad (nt Schwegler). Kui sind häirivad pääsukeste väljaheited, siis löö pesakohast pisut allapoole laud, mis need kinni püüab.



räästapääsukele



suitsupääsukele

Väga lihtne abivahend on olemas ka kakkude jaoks. Kinnita lihtsalt vana kartulikorv või kast kuuse okste vahele, küljega vastu tüve, ning pane põhja laaste või kulu. Kui kodu ümbruses on põlde või heinamaid, võib sellesse pesitsemi tulla näiteks **kõrvukräts**.



Poolsuluspesitsejate jaoks võid teha hoonele, müüridesse, puuriita vm õnarusi ja sopistusi, siduda puu külge oksatuuste või nuputada midagi muud välja. Kuna suurt ohtu nendega lindudele enamasti ei kaasne, võid sedasi vabalt katsetada.



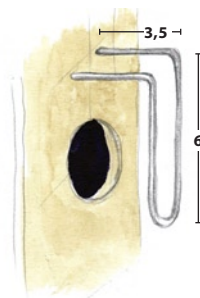
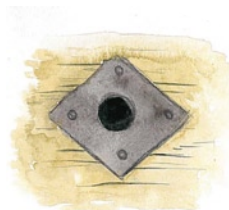
LINDUDE VAENLASED

Inimeste läheduses on lindude suuri- maks vaenlaseks kass, kes teeb palju pahandust. Seepärast tuleks vähemalt pesitsusajal kasse toas pidada ja vajadusel õue lasta vaid inimese valvsa pilgu all. Pahandusi aitab vähendada ka kassile kaela riputatud kelluke. Lindude mune ja poegi himustavad ka oravad, nügised ja isegi suur-kirjurähn.

Kaitseks pesaröövlite vastu aitab pisut pikemalt üle pesakasti serva ulatuv katus. Asja teeb neile keerulisemaks

ka istepulga puudumine. Kassi vastu aitab pesakasti siseküljele lennuava alla löödud lauake. Orava ja nugise vastu on aga välja mõeldud spetsiaalne jämedast traadist seadeldis, mis paigaldatakse lennuava ette. Kui pesakast on teiba või peenema puu otsas, võib selle ümber umbes 1,5 m kõrgusele paigaldada plastist või plekist koonuse, mis takistab loomadel ülesronimist.

Sageli on pesakastil justkui näritud auk sees või on lennuava ümbrus suuremaks raiutud. Sel juhul on pesa rüüstanud suur-kirjurähn või orav, kes söövad linnupoegi. Nende vastu aitab ümber lennuava plekist või kummist katte kinnitamine või selle ümber suurema peaga naelte löömine.



- ☐ – pesitseb õõnsustes ja suletud pesakastis
- – pesitseb punutud pesas ja avatud pesakastis
- ◐ – pesitseb punutud pesas puu otsas vm
- ◑ – pesitseb puuõõnsustes



Kuldnokk ☐



Rasvatihane ☐



Sinitihane ☐



Must-kärbsenäpp ☐



Hall-kärbsenäpp □



Koduvarlane ☐



Pöldvarlane ☐



Kõrvukräts ☐



Kodukakk ☐



Väike-põõsalind ☐



Aed-põõsalind ☐



Aed-lepalind ☐



Punarind ☐



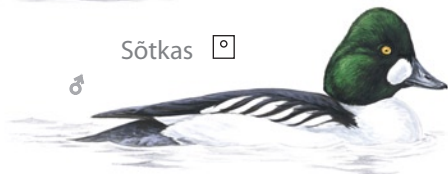
Linavästriik ☐



Jääkoskel ☐



Sõtkas ☐





Piiritaja 



Suitsupääsuke  



Räästapääsuke  



Hallrästas 



Musträstas  



Väänkael 



Puukoristaja 



Väike-kirjurähn 



Suur-kirjurähn 



Metsvint ♀



Rohevint ♂



♂



Kanepilind ♀



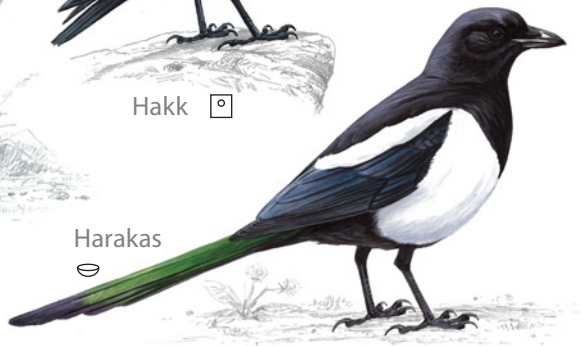
Ohakalind ♀



Hallvares ♀



Hakk ☐



Harakas ♀

Eesti Ornitoloogiaühing alustas 2014. aastal pikajalist projekti „Suvine aialinnupäevik“. Selle eesmärk on linnusõprade abiga koguda andmeid kodu-aedades pesitsevate linnuliikide leviku ja käekäigu kohta.



Osalemiseks alusta oma aialinnupäevikut veebilehel www.eoy.ee/aed. Sealt leiad ka määramisabi, juhiseid linnusõbraliku aialoomiseks jm.

Eesti Ornitoloogiaühing
Veski 4, Tartu 51014
telefon: 742 2195
e-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee



Eesti Ornitoloogiaühing (EOÜ) on asutatud 1921. aastal ning meie tegevuseks on Eesti linnustiku uurimine, kaitsmine ja tutvustamine. Ühingusse kuulub üle 500 liikme Eestist ja välismaalt. Nende seas on nii ornitolooge kui ka lihtsalt linnusõpru. Meiega liitudes annad sinagi oma panuse Eesti lindude käekäigu parandamisse.

RICOH
imagine. change.

PENTAX Sport Optics

photopoint.ee/binokkel

Koostaja: *Riho Kinks* Joonistused: *Mike Langman* (rsfb-images.com, lk 1, 2, 5 porr ja tuuletallaja, 8 piiritajad, 12–15), *Sandra Silver* (3–11), *Katrin Seervald* (12 kuldnook)
Kujundus: *Eesti Loodusfoto*

Eesti Ornitoloogiaühing, 2017
Kolmas, täiendatud trükk

ISBN 978-9949-9236-4-9 (trükis)
ISBN 978-9949-9236-5-6 (pdf)

Trükise väljaandmist
toetas Keskkonna-
investeeringute Keskus

